

Władysław Henzel, Irena Sawicka: Powstanie warszawskie 1944 r. Bibliografia selektywna. Warszawa 1994. T. 1, 343 s., T. 2, 367 s.

Powstanie warszawskie należy do tych wydarzeń, które trwale zapisało się na kartach historii Polski. Jednocześnie jest to zagadnienie wciąż żywe. Ciągłe wywołuje wspomnienia jego uczestników, dyskusje i polemiki, a zarazem staje się przedmiotem kolejnych publikacji. Literatura dotycząca powstania jest bardzo bogata i zróżnicowana. Istnieje wiele publikacji o charakterze wspomnieniowym, prac popularnych i popularnonaukowych oraz opracowań naukowych. Rozwój piśmiennictwa, poświęconego temu zagadnieniu, stał się przyczyną podjęcia prac nad bibliografią powstania warszawskiego.

Prezentowane dzieło jest drugim tego typu wydawnictwem.¹ Ukazało się ono z okazji pięćdziesiątej rocznicy powstania warszawskiego i stanowi efekt zmużonej pracy gromadzenia i opracowania zebranego materiału. Jest to niewątpliwie publikacja bardzo cenna, szczególnie dla licznej grupy odbiorców interesujących się tematyką powstania. O jej wartości decyduje w znacznej mierze bogactwo zestawionego piśmiennictwa. Autorzy rejestrują wydawnictwa samoistne zwarte, rozprawy z prac zbiorowych, artykuły z czasopism, w tym także z prasy codziennej. W przypadku tych ostatnich zastosowano selekcję merytoryczną, pomijając publikacje o mniejszej wartości. W zestawieniu uwzględniono także filmy, fotografie, artykuły i książki o wystawach muzealnych, pomnikach, tablicach, medalach i odznaczeniach powstańców. W sumie bibliografia liczy 6016 pozycji.

Szczególnie pożyteczne wydaje się objęcie publikacją materiałów z prasy powstańczej i fotografii, gdyż są to ważne źródła do poznania 63 dni Warszawy.

Z analizy bibliografii wynika, że w doborze materiału nie ograniczono się jedynie do zestawienia piśmiennictwa wydanego na terenie Polski, ale zarejestrowano również publikacje wydane poza gamicami kraju. Uwzględniono prace Polaków oraz autorów obcych, o ile dotyczą powstania. Nieograniczony jest także zasięg językowy.

Zastosowany układ systematyczny jest korzystny dla bibliografii treściowej, jaką jest omawiana publikacja. Składa się ona z dwunastu działów głównych, podanych w następującej kolejności:

- I. Dział ogólny.
- II. Geneza i przyczyny wybuchu powstania. Godzina „W”.
- III. Siły walczących stron.
- IV. Przebieg walk powstańczych.
- V. Ludność cywilna w powstaniu.
- VI. Rząd Polski w Londynie, PKWN, alianci zachodni i ZSRR a powstanie warszawskie.
- VII. Niemcy i ich sojusznicy wobec powstania.
- VIII. Kapitulacja. Wysiedlenie ludności.
- IX. Grabież i niszczenie Warszawy. Straty ludzkie, materialne i kulturalne.
- X. Oceny, wnioski i refleksje.
- XI. Tradycja powstania w społeczeństwie polskim.
- XII. Biografie.

Działy, w miarę potrzeby, dzielą się na poddziały. W obrębie działów i poddziałów materiał ułożony jest alfabetycznie według nazwisk autorów bądź pierwszych wyrazów tytułu w przypadku prac zbiorowych, druków anonimowych, wydanych pod pseudonimem lub kryptonimem, gdy nie udało się ustalić prawdziwego nazwiska autora. Wyjątkiem jest dział dwunasty, gdzie opisy uporządkowano przedmiotowo według nazwisk osób, których one dotyczą. Taki układ dobrze spełnia swoją rolę, ułatwiając użytkownikowi dotarcie do poszukiwanych materiałów.

¹ Wcześniej ukazała się inna bibliografia. W. Kiedrzyńska, *Powstanie warszawskie w książce i prasie. Poradnik bibliograficzny*, Warszawa 1972, 162 s. Uwzględniono w niej jedynie piśmiennictwo krajowe wydane w latach 1944–1969. Posiada znacznie mniejszą objętość. Łącznie liczy 1991 pozycji.

Zaletą bibliografii jest także uzupełnienie opisów adnotacjami. Spełniają one ważną rolę, bowiem wyjaśniają niejasny lub dwuznaczny tytuł (np. poz. 2888, 2891, 2940 i in.), wskazują na tematykę dzieła (poz. 560, 562, 563 itd.), podają zawartość prac zbiorowych oraz gazet (poz. 123, 712, 713, 1056 i in.). Mówią o funkcjach jakie pełniła dana osoba w powstaniu (np. poz. 5792-5794 i in.). Druki znajdujące się w Centralnej Bibliotece Wojskowej opatrzone zostały sigłami tejsze biblioteki z podaniem numeru sygnatury, co ułatwia odbiorcy dotarcie do potrzebnych pozycji (poz. 3, 7-14 i wiele innych). Adnotacje świadczą więc o tym, że autorzy musieli sporządzać opisy wydawnictw z autopsji i niejednokrotnie poznać ich treść. Wartość informacyjną bibliografii podnosi uwzględnienie recenzji i polemik, które odzwierciedlają rolę, znaczenie i odbiór poszczególnych prac.

Korzystne jest ustalenie, w większości przypadków, prawdziwych nazwisk osób kryjących się pod pseudonimem lub kryptonimem (np. poz. 1823, 2409, 5948 i in.).

Posługiwanie się bibliografią ułatwia „indeks alfabetyczny”, zawierający nazwy autorów oraz osób będących przedmiotem druków.

Pomimo licznych zalet recenzowana bibliografia nie ustrzegła się pewnych braków. Przede wszystkim nie ma w niej właściwego, merytorycznego wstępu, informującego o wykorzystanych źródłach, określającego zasięg chronologiczny, terytorialny czy wydawniczo-formalny, a także rodzaj i metodę zastosowanych opisów.

Autorzy wskazują, że zmiierzali do pełnego zestawienia piśmiennictwa na temat powstania, przeprowadzając selekcję jedynie wśród publikacji prasowych. Można jednak dostrzec pominięcie niektórych prac o charakterze naukowym. W zestawieniu literatury o dowódcy powstania gen. Tadeuszu Borze Komorowskim nie uwzględniono biogramu zamieszczonego w 13 tomie *Polskiego Słownika Biograficznego*. Podobnie postąpiono w przypadku komendanta Obwodu Śródmieście Edwarda Pfeiffera „Radwana”, pomijając biogram Antoniego Sanojcy z 25 tomu PSB oraz komendanta Obwodu Mokotów Józefa Rokickiego „Karola”, nie włączając do bibliografii opracowania Andrzeja Kunerta z tomu 31 PSB. Wśród prac o gen. Leopoldzie Okulickim „Niedźwiadku” uwzględniono artykuł z PSB, ale zabrakło szerszego opracowania pióra Andrzeja Przemyskiego.²

W zestawieniu filmów pominięto *Kanał* w reżyserii Andrzeja Wajdy, będący pierwszym filmem poświęconym tragedii powstania. W bibliografii znajduje się jedynie artykuł o tym filmie (poz. 5723). Nie znalazło także miejsca dzieło reżyserowane przez Janusza Morgensterna *Godzina W*, traktujące o przygotowaniach do powstania, czy *Pogoń za Adamem* Jerzego Zarzyckiego.

Z porównania zastosowanych opisów bibliograficznych wynika, że nie są one jednolite. Należy sądzić, iż druki samoistne zwarte oraz rozprawy z prac zbiorowych zostały opisane wg PN-82/N-01152.01 (np. poz. 3, 6-14 i in.). Natomiast artykuły z czasopism i filmy opisano wg „starej” normy PN-73/N-01152 (por. poz. 2, 4, 5741 i in.). W cytacie wydawniczej czasopism pominięte zostały numery tomów i roczników, co może przysporzyć trudności w dotarciu do tych periodyków.

Pewne zastrzeżenia budzi również sposób porządkowania opisów książek, które miały kilka wznowień. Występuje tutaj brak konsekwencji. W jednym miejscu są one ułożone prawidłowo według kolejności wydań, (poz. 16-18; 43-53), co daje obraz rozwoju zainteresowania tymi publikacjami. Natomiast w innym miejscu trudno odnaleźć klucz, według jakiego są one uporządkowane (poz. 1080-1083; 4203-4205).

Wątpliwa wydaje się także celowość stosowania pełnych opisów bibliograficznych przy kolejnych wydaniach tej samej książki. Właściwsze byłoby zastosowanie opisów skróconych, pomijających powtarzające się elementy. Przyniosłoby to pewne oszczędności.

W opracowaniu typograficznym można dostrzec potrzebę lepszego graficznego wyróżnienia poszczególnych działów i poddziałów, a opisy adnotacji i recenzji mogły być wykonane mniejszym krojem czcionki, co poprawiłoby czytelność i przejrzystość bibliografii.

Artur Znajomski

² Chodzi o książkę: A. Przeworski, *Ostatni komendant general Leopold Okulicki*, Lublin 1990, 247 s.